

УДК 373.014.3(477):1(430)(091)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-2-45>

Ірина МАНЬКО,

orcid.org/0009-0009-0261-6590

аспірантка кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) irinamanko206@gmail.com

СПРОБА ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ІММАНУІЛА КАНТА

Мета дослідження. Метою дослідження є спроба описати та проаналізувати концепцію Нової української школи на основі інтерпретації педагогічних поглядів Іммануїла Канта. Предметом дослідження є філософські та педагогічні ідеї і підходи в межах аналізу концепції Нової української школи. **Методологія.** Базою для дослідження став комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів філософського пізнання на теоретичному рівні. Застосовані такі методи, як: аналіз, синтез, порівняння. Серед спеціально-наукових використано гіпотетико-дедуктивний, аксіоматичний методи. **Наукова новизна** статті полягає у спробі авторки, у межах даного дослідження звернути увагу на філософські та педагогічні концепти в контурах класичної антропології І.Канта на основі аналізу концепції НУШ. Виокремити та дати відповіді на основоположні питання філософа, які він вважав осердям освітніх пошуків людини. Зробити висновки про варіант інтерпретації документа «Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи», як збірника перспективних для реалізації філософських та педагогічних ідей для реформи української середньої школи. **Висновки.** У межах педагогічної науки ми схильні аналізувати концепцію НУШ, як перелік навчально-виховних підходів. Практики (вчителі, керівники закладів освіти, методисти) природно для себе кваліфікують її, як накази чи прямі методичні матеріали для їхньої безпосередньої професійної діяльності. І зрозуміло стикаються з тим, що на безліч своїх питань не знаходять у ній відповіді. Документ «Нова Українська Школа. Концептуальні засади реформування середньої школи» – не інструкція до дії чи пряма вказівка. Саме через помилкове розуміння документа освітній інформаційний простір наповнився критикою та непорозуміннями у напрямку реформування системи середньої освіти в Україні. Обернімо її у бік філософського розуміння, відповідаючи на питання Канта – і отримаємо вектор розвитку у напрямку укладання корисних навчальних програм, автономії навчальних закладів, індивідуального підходу та інших пріємностей, що визначають освіту, як якісний продукт людської діяльності у межах окремих державних інтересів.

Ключові слова: освіта, дитиноцентризм, концепція, Нова українська школа, філософська ідея, педагогіка.

Ірина МАНКО,

orcid.org/0009-0009-0261-6590

Postgraduate student at the Department of World History and Religious Studies
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) irinamanko206@gmail.com

AN ATTEMPT AT THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL THROUGH THE PRISM OF INTERPRETATION OF IMMANUEL KANT'S PEDAGOGICAL VIEWS

The purpose of the study. The purpose of the study is to describe and analyze the concept of the New Ukrainian School based on the interpretation of the pedagogical views of Immanuel Kant. The subject of the study is philosophical and pedagogical ideas and approaches in the analysis of the concept of the New Ukrainian School. **Methodology.** The basis for the study was a set of general scientific and special scientific methods of philosophical cognition at the theoretical level. The methods used are analysis, synthesis, and comparison. Among the special scientific methods used are hypothetical-deductive and axiomatic methods. **The scientific novelty** of the article lies in the author's attempt, within the framework of this study, to draw attention to philosophical and pedagogical concepts in the contours of Kant's classical anthropology based on the analysis of the NUS concept. To identify and answer the fundamental questions of the philosopher, which he considered to be the core of human educational pursuits. Draw conclusions about the interpretation of the document "New Ukrainian School. Conceptual Principles of Secondary School Reform" as a collection of promising philosophical and pedagogical ideas for the reform of Ukrainian secondary school. **Conclusions.** Within the framework of pedagogical science, we tend to analyze the NUS concept as a list of educational approaches. Practitioners (teachers, heads of educational institutions, methodologists) naturally qualify it as orders or direct methodological materials for their direct professional activity. And they understandably face the fact that many of their questions are not answered in it. The document "New Ukrainian School. Conceptual Framework for Secondary School Reform" is not a guide to action or a direct instruction. It is precisely because of the misunderstanding of the document that the educational information space has been filled with criticism and misunderstandings about the reform of the secondary education system in Ukraine. Let's turn it towards a philosophical understanding, answering Kant's question, and we will get a vector of development towards the development of useful curricula, autonomy of educational institutions, individual approach and other pleasures that define education as a quality product of human activity within the framework of certain state interests.

Key words: education, child-centeredness, concept, New Ukrainian School, philosophical idea, pedagogy.

Постановка проблеми. Засновник німецької класичної школи Іммануїл Кант сформулював та виокремив чотири екзистенційні запитання, які вважав основою освітніх пошуків людини:

Що я можу знати?

На що я можу сподіватися?

Що мені слід робити?

Що таке Людина?

Відповіді на ці запитання покликані головним чином формувати певні ціннісні імперативи, чи, для обивательського розуміння «загальні моральні правила» розвитку та перебування індивіда у соціумі. Ця розвідка є спробою окреслити та розширити відповіді на ці питання на основі педагогічного аналізу документа Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи від Міністерства освіти і науки України (МОН) від 2016 року (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016).

У межах дослідження звернемо увагу на філософські та педагогічні концепти в межах класичної антропології І.Канта. Філософ звертає увагу на те, що людину необхідно виховувати. Освіта містить дисципліну та навчання, що підпорядкована принципу послідовності. «У вихованні криється таємниця удосконалення людської природи, завдяки вихованню людська природа буде розвиватися все краще і краще, і їй можна надати такої форми, яка відповідала б ідеалу людяності» (Кант, 1896: 7). Філософ поділяє виховання на фізичне та практичне. Істинною для нього було те, що фізична освіта духу передбачала свободу, а моральна передбачала природу. Аналізуючи сутнісні засади та нагальні завдання практичного виховання, Кант вказував на те, що до важливих його сегментів слід віднести такі: а) вміння; б) знання цивілізаційного світу; в) моральність. Іммануїл Кант зазначав, що ґрунтовність має бути прикметною рисою вміння, а вміння є ознакою таланту. Що ж стосується знання світу, то воно полягає в мистецтві спрямовувати вміння на відому нам людину, тобто навчати, як можна використовувати здібності, уміння й звички людей для реалізації власної мети (Кант, 1896: 92). Щоб позбутися будь-яких ілюзій щодо реалізації європейської модернізації шкільної освіти в Україні варто дослідити чи реально дати відповіді на всі Кантові запитання.

Аналіз джерел та останні дослідження. Справжньою та суттєвою відправною точкою для дослідження педагогічної думки та конкретно дитиноцентризму доцільно вважати епоху Просвітництва, яскравим представником якої був філософ Іммануїл Кант. Однак при цьому звертаємо увагу на особливості педагогічної думки в Новий час, коли особливу увагу дослідників привернув емоційний компонент між батьками та дітьми. У цей період, зауважмо, відбувається розвиток

педагогіки на рівні інституту (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці) (Павко, 2024: 226). Слушно зауважити, що сам І. Кант захоплювався педагогічними ідеями Жан-Жака Руссо. У своїй праці «Еміль, або Про виховання», Руссо зробив спробу виокремити основні етапи в розвитку людини від її народження до повноліття, накреслити завдання для кожного з них (Гончаренко, 1997: 292). Зауважимо, що сам І. Кант опублікував лише декілька фахових праць з педагогіки. Одна з таких педагогічних праць була опублікована його учнем Рінком у 1803 р. з нотаток автора.

Дане дослідження аналізується на основі робіт таких науковців, як: І. Харченко, О. Квас, С. Білецька, Д. Доценко, І. Кириченко, В. Кремень, В. Сидоренко (Сидоренко, 2018: 14). Звертається увага на ідеї класиків педагогічної думки: Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, І. Канта, В. Сухомлинського, А. Макаренка.

Метою статті є спроба описати та проаналізувати концепцію Нової української школи на основі авторської інтерпретації філософських поглядів та педагогічних ідей Іммануїла Канта.

Виклад основного матеріалу. Даючи відповідь на Кантове питання: «Що таке людина?», пріоритетом організації освітнього процесу Нової української школи (НУШ) ми будемо вважати концепцію дитиноцентризму. За визначенням, це розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, індивідуальних стилів, темпу, освітніх траєкторій учнів, свобода вибору власної освітньої траєкторії, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, плекання творчості й допитливості (Сидоренко, 2018: 14).

Тобто сам освітній процес має обов'язково орієнтуватися на інтерес кожної дитини, а не на умовного «середнього школяра», що різнить сучасну школу від її радянського аналога, що бачив індивіда лише в системі, ігноруючи індивідуалізм як явище небезпечне. До прикладу, сама людина, за визначенням молодого К. Маркса, не була суб'єктом. Єдиним суб'єктом визнавалася людина в її діяльності. Унікальним у своїй педагогічній діяльності на той час став А. Макаренко. Який методами відрізнявся від радянських колег з авторитарним стилем виховання, через виразне підкреслювання унікальності кожної дитини та застосування індивідуального підходу. Але, слушно сприймати його концепції, як виняток із правил у загальній тоталітарній системі.

На першому плані у концепції НУШ справедливо визначено природу дитини, для якої навчальне середовище має стати «яскравим елементом життя» (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016). Таким чином, сучасну українську школу можна визначити, як таку, що опирається на осо-

бистісно-орієнтовану модель освіти. Орієнтуючись на цю модель, оформилась і нова структура школи, включаючи 3-річну профільну, зокрема: І. початкова школа – 4 роки: 1-2 класи – 1 цикл (адаптаційно-ігровий), 3-4 класи – 2 цикл (основний). Метою першого циклу навчання буде природне входження дитини в шкільне життя, послідовна адаптація до нового середовища. До особливостей цього циклу віднесено такі: навчальні завдання, час на їхнє виконання будуть визначатися відповідно до (із урахуванням) індивідуальних особливостей школярів; навчальний матеріал можна інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів; обсяг домашніх завдань обмежено; навчання організовано через діяльність, ігровими методами; учитель матиме свободу вибору (створення) навчальних програм у межах стандарту освіти; описове формувальне оцінювання; завдання вчителя підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання.

Метою другого циклу є здійснення освітнього процесу з концентрацією педагогічної уваги на формуванні в учнів відповідальності й самостійності; підготовка до успішного навчання в основній школі. Його суттєвими ознаками є: використання у процесі навчання методів, які вчать здійснювати самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня. Запроваджується предметне навчання; частина предметів передбачатиме оцінювання. II. Базова середня школа (гімназія) – 5 років: 5-6 класи – 1 цикл, 7-9 класи – 2 цикл III. Профільна середня школа – 3 роки: 10 клас – 1 цикл, 11-12 класи – 2 цикл. Академічного спрямування – ліцей, Професійного спрямування – ліцей (Сидоренко, 2018: 3).

Значним для дитячого буття є питання: «Що мені слід робити?». Воно охоплює таку складну тему, як «дорослішання», «пошук себе», «зрілість та незалежність». Завданням школи у цьому спектрі стає профорієнтація. Формування вдумливого підходу до покликання та соціальних зв'язків через різні форми самоорганізації. Такою формою здатне виступати шкільне самоврядування, де меншою мірою проявляється адміністративний контроль. Діти соціалізуються у мережі однолітків зі схожими цінностями, і їхня взаємодія формуватиме ширші зв'язки із надалі закладеними традиціями у межах цих учнівських середовищ. Зменшення контролю з боку вчителя та адміністрації закладу освіти не означає анархію, а має передбачати координування діяльності колективу задля безпеки кожного її учасника. Йдеться про змогу навчити дітей знаходити можливості формування горизонтальних зв'язків і давати собі з ними раду. Василь Сухомлинський приділяв особливу увагу важливості розкриття природних схильностей

дитини, вказуючи на ефективність залучення дитини до активної праці. Основою його робіт була трикомпонентна взаємодія: педагог–дитина–середовище (Сухомлинський, 2012: 537). Дружба, товариськість, любов та ненависть, громада, мережеві зв'язки – важливі цінності з раннього віку, що формують емоційний інтелект та здатність до взаємодії у дітей. Ян Коменський наполягав на тому, що покликання вчителя – актуалізовувати в дітях потяг до знань і навчального процесу загалом. Головною метою вчителя, на думку мислителя, є розвиток пізнавальних здібностей учнів та формування в них самостійності в активній роботі, прагнення до набуття знань і використання їх у побуті (Коменський, 2001: 520).

Кількісно-компонентний склад, змістове наповнення, необхідні знання, уміння, навички – вимірювані показники якості освіти та результатів навчання. Це ключ до відповіді на Кантове питання «Що я можу знати?» у межах міркувань про дитячі освітні пошуки та їхню користь у перспективі. У «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради (ЄС)» визначено вісім основних компетенцій: 1) спілкування рідною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки; 4) навички роботи із цифровими носіями; 5) навчання заради здобуття знань; 6) соціальні та громадянські навички; 7) ініціативність і практичність; 8) обізнаність та самовираження у сфері культури (Рекомендації Європейського Парламенту та Ради (ЄС), 2016). Компетентності дозволяють усунути суперечливості між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих задач: 1) уміти розрізняти об'єкти, ознаки, властивості; 2) аналізувати і пояснювати причини і наслідки подій, вчинків, явищ; 3) створювати тексти, вироби, проекти; 4) висловлювати ставлення до подій, вчинків своїх та інших; 5) брати участь у колективних справах; 6) оцінювати вчинки, різні моделі поведінки та інше.

Концепція Нової української школи спрямовує на новий компетентнісний зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві і житті, орієнтацію освітнього процесу на досягнення результату, що відображається ключовими компетентностями, але не обмежується ними (Сидоренко, 2018: 14).

У контексті засвоєння дитиною основних компетентностей, кожна з яких покликана допомагати успішному життю у суспільстві, та дозволяє людині, як і докластися до загального блага і водночас мати можливість заробляти собі на життя. Наближає нас до спроби розуміння останнього з окреслених Кантових питань «На що я можу сподіватися?». Безумовно, школа робить свій внесок

у формування майбутнього кожної окремої дитини чи цілих поколінь, оскільки всі ми проходимо цей вишкіл обов'язкового шкільництва. Без перебільшення можна стверджувати, що справа вчителів – керувати не тільки школою, а й світом, як би голосливно це не могло прозвучати. Інтерпретуємо це у формулювання обов'язковості прогнозування та корекції навчальних програм у відповідності до вимог сучасного технологічного та змінного світу. Найгірше, що насправді може статися з освітою майбутнього через умовні 15 років – це те, що вона ніяк не зміниться. Психологічно всі школярі мають бути налаштовані на конструювання позитивних уявлень про своє майбутнє. Наприклад, через уявлення про професію, в якій вони стануть максимально успішними. Тож, профорієнтація про яку згадувалося вище має ставати основним прогностичним напрямком у старших класах. Позитивне налаштування на події майбутнього матиме вплив і на зв'язки з теперішнім (впливатиме на успішність, соціальну активність, волонтерську діяльність учнів). Задачею школи має бути візуалізація даної позитивної концепції про те, що обов'язкова середня освіта – це підготовка до яскравого та успішного майбутнього кожної дитини. При цьому,

не важливо ким себе бачить кожен із учнів у дорослому віці, основою має бути думка про те, що кожна дитина може досягнути успіху.

Висновки. У межах педагогічної науки ми схильні аналізувати концепцію НУШ, як перелік навчально-виховних підходів. Практики (вчителі, керівники закладів освіти, методисти та інші працівники закладів освіти) природно для себе кваліфікують її, як методичні матеріали для їхньої безпосередньої професійної діяльності. І зрозуміло стикаються з тим, що на безліч своїх питань не знаходять у ній відповіді. Документ Нова Українська Школа. Концептуальні засади реформування середньої школи – не інструкція до дії чи пряма вказівка. Саме через помилкове розуміння документа освітній інформаційний простір наповнився критикою та непорозуміннями у напрямку реформування системи середньої освіти в Україні. Обернімо її у бік філософського розуміння, відповідаючи на питання Канта – і отримаємо вектор розвитку у напрямку укладання корисних навчальних програм, автономії навчальних закладів, індивідуального підходу та інших приємностей, що визначають освіту, як якісний продукт людської діяльності у межах окремих державних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ. Либідь. 1997. С. 376.
2. Кант І. Про педагогіку. Бостон. Типографія Є. Мисснера і Ю. Романа. С. 1896. С. 7-121.
3. Коменський Я. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Велика дидактика. Під редакцію з біографічним нарисом і примітками і проф. Красновського А. Київ. Форум. 2001. С. 520.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Павко А. Педагогічні погляди І. Канта: креативний потенціал та актуалізація в умовах європейської модернізації української освіти. Мукачєво-Ужгород. 2024. С. 226.
6. Сидоренко В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. Методист. №5. 2018. С. 3-12.
7. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Київ. Акта. 2012. С. 537.
8. Рекомендації Європейського Парламенту та Ради (ЄС). «Про освітні компетенції для навчання протягом життя». 2016. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_975

REFERENCES

1. Honcharenko S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv. Lybid. 376. [in Ukrainian].
2. Kant I. (1896). *Pro pedahohiku* [About pedagogy]. Boston. Typohrafiia Ye. Myssnera i Yu. Romana. 7-121. [in Ukrainian].
3. Komenskyi Ya. (2001). *Vybriani pedahohichni tvory: u trokh tomakh. Velyka dydaktyka. Pid redaktsiiu z biohrafichnym narysom i prymitkami i prof. Krasnovskoho* [Selected pedagogical works: in three volumes. Great didactics. Edited with a biographical sketch and notes by Prof. Krasnovsky]. Kyiv. Forum. 520. [in Ukrainian].
4. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly. (2016) [New Ukrainian school. Conceptual framework for secondary school reform]. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
5. Pavko A. (2024). *Pedahohichni pohliady I. Kanta: kreatyvnyi potentsial ta aktualizatsiia v umovakh yevropeiskoi modernizatsii ukrainskoi osvity* [Pedagogical Views of I. Kant: Creative Potential and Actualization in the Context of European Modernization of Ukrainian Education]. Mukachevo-Uzhhorod. 2024. 226. [in Ukrainian].
6. Sydorenko V. (2018). *Kontseptualni zasady Novoi ukrainskoi shkoly: kliuchovi kompetentnosti, tsinnisni oriientyry, osvritni rezultaty* [Conceptual foundations of the New Ukrainian School: key competencies, values, educational outcomes]. Metodyst. №5. 3-12. [in Ukrainian].
7. Sukhomlynskyi V. (2012). *Sertse viddaiu ditiam* [I give my heart to children]. Kyiv. Akta. 2012. 537. [in Ukrainian].
8. Rekomendatsii Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (YeS). «Pro osvritni kompetentsii dlia navchannia protiahom zhyttia». (2016) [Recommendations of the European Parliament and Council (EU). “On educational competences for lifelong learning”]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_975